

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота

з теми «**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ
УЧНІВ 2 КЛАСУ**»

Виконала:
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M23z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Репецька Анастасія Вікторівна

Керівник:
Федорчук Вікторія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
педагогіки та менеджменту освіти

Рецензент:
Гудима Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	7
1.1. Комунікативні вміння в системі компетентнісного підходу.....	7
1.2. Зміст роботи з формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів молодшого шкільного віку	21
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ 2 КЛАСУ	33
2.1. Діагностика рівня комунікативно-мовленнєвих умінь другокласників	33
2.2. Комплекс вправ із формування комунікативно-мовленнєвих умінь другокласників	44
2.3. Результати ефективності експериментального дослідження	52
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

У сьогоденній ситуації розвитку нашого суспільства питання вдосконалення змісту і технологій навчання в Україні, пошуку нових методів побудови системи освіти стоїть гостро. Важливу роль у реформуванні сучасної освіти має початкова ланка, на якій закладається основа загальної освіти та професійної підготовки школярів, зокрема реалізація основ Концепції Нової української школи, що акцентує увагу на важливості формування первинних здібностей учнів початкових шкіл, Державного стандарту початкової освіти (2018). Важливим компонентом Нової української школи є спілкування державною мовою. Це цілком виправдано, оскільки мова є академічною дисципліною, а також засобом вивчення інших освітніх курсів. Крім того, комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови спонукає вчителів розвивати мовлення учнів як один з основних чинників навчально-пізнавальної активності молодших школярів та їх самореалізації в суспільстві.

Відповідно до чинної програми вивчення української мови, основною метою курсу є набуття необхідного обсягу знань, доступних мовою, оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, розвиток навичок роботи з текстами, пошуку інформації з різних джерел та використання її у самостійно створених текстах. Тексти різних типів, стилів і жанрів. Це робиться для того, щоб сформувати у студентів комунікативні здібності.

Різні аспекти були розглянуті вітчизняними та міжнародними дослідниками.

Формування комунікативних навичок: психолого-педагогічні передумови мовленнєвої діяльності (Л. Виготський та ін.) Розвиток мовлення учнів молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко та ін.). Основні закономірності мовного розвитку (М. Стельмахович та ін.). Комунікативний підхід до вивчення української мови (А. Беляєв, Т. Донченко, Л. Скуратівський, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.).

Сучасні дослідники (М. Вашуленко, О. Савченко, Я. Кодлюк, О. Мельничайко, І. Осадченко, М. Пентилюк, М. Стельмакович та інші) працюють над вирішенням проблеми вдосконалення підручників для початкової школи, впровадження інноваційних методів навчання, що дозволяють ефективно впливати на формування комунікативних навичок молодших школярів, визначенням дидактичних умов для організації співпраці між учителями та школярами.

На жаль, практика показує, що не всі випускники загальноосвітніх шкіл здатні чітко і логічно викладати свої думки, конструктивно оформляти мовою, правильно сприймати і аналізувати висловлювання інших людей. На наш погляд, існує кілька причин низького рівня підготовки учнів в області комунікативних навичок. Недостатня увага приділяється роботі з формування комунікативних та мовленнєвих навичок у початковій школі, про що свідчить аналіз програм і підручників з української мови та сучасних експериментальних досліджень мовлення учнів.

Зокрема, необхідно створити відповідне освітнє і розвиваюче середовище і постійно мотивувати дітей, а вчителі є зразками в області мови і мовної культури, орієнтуючись не на знання, а на такі навички, як оволодіння майстерністю, аналіз тощо.

Таким чином, актуальність дослідження визначається, з одного боку, завданнями реформи мовної освіти в Україні, спрямованої на розвиток комунікативних навичок як однієї з ключових здібностей учнів початкової школи, а з іншого – пошуком засобів формування комунікативних навичок у молодших школярів.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність запропонованої системи вправ у формуванні комунікативно-мовленнєвих умінь учнів початкових класів.

Досягнення мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- 1) з’ясувати зміст поняття «комунікативна компетентність»;
- 2) проаналізувати підручники з української мови для початкової

школи щодо формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів;

3) вивчити досвід провідних методистів-практиків, учителів щодо окресленого питання;

4) підібрати діагностичний інструментарій і провести діагностику рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь серед учнів 2-го класу;

5) розробити комплекс вправ, спрямований на формування комунікативно-мовленнєвих умінь другокласників на уроках української мови, використовувати його в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Гіпотеза: комунікативна компетентність буде ефективно сформована, якщо засвоєння мовних одиниць здійснюватиметься безпосередньо в активній мовленнєвій діяльності з опорою на механізми творчої діяльності.

Методи дослідження: *теоретичні* (для визначення понятійно-термінологічного апарату – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових досліджень із проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів); *емпіричні* (спостереження, анкетування, тестування, бесіди з учнями та вчителями, творчо-діагностувальні, текстові завдання; педагогічний експеримент); *статистичні* (методи математичної та графічної обробки експериментальних даних із метою перевірки статистичних гіпотез формувального експерименту).

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає у визначенні лінгводидактичних особливостей формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження: матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані студентами-практикантами, вчителями

початкової школи на уроках української мови, читання, під час діагностування рівня розвитку комунікативно-мовленнєвої компетентності учнів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що виявлено та обґрунтовано дидактичні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі вивчення мовних тем у 2 класі.

Експериментальна база дослідження: Експериментальне дослідження проводилось на базі Сербинівської гімназії Северинівської сільської ради Вінницької області.

Апробація роботи. Положення і результати дослідження представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2023-2024 н.р. і 2024-2025 н.р.).

Опубліковано наукову розвідку «Комплекс вправ із формування комунікативно-мовленнєвих умінь другокласників» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XX. 2024. С. 276-286).

Структура кваліфікаційної роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 81 джерело. Загальний обсяг роботи становить 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей навчання, відбору освітнього контенту, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів.

Такому підходу в освітньому процесі відповідають такі особливості:

- Розвивати здатність самостійно вирішувати проблеми в різних областях і видах діяльності, використовуючи соціальний досвід, який заснований на власному досвіді учня.

- Створити умови для формування в учня досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, що становлять зміст освіти.

Оцінка освітніх результатів заснована на аналізі рівня засвоєння і вихованості, досягнутого учнями на певних етапах навчання.

Компетентнісного підходу ставить, перш за все, не свідомість учня, здатність вирішувати проблеми, що виникають в наступних ситуаціях: в пізнанні і поясненні дійсності; освоєння методів і методик; оцінка людських відносин, етичних норм, власної поведінки; в практичному житті при відтворенні соціальної ролі громадян, сімей, покупців, споживачів, глядачів, громадян, виборців; правових норм і адміністративних структурах, споживчі та естетичні оцінки; вибір професії і готовий навчатися в установах професійної освіти, якщо треба орієнтуватися на ринку праці, коли оцінка того, наскільки ви готові працювати, ви можете допомогти вирішити свої проблеми.

Компетенції виконують конкретні функції, які виділяються на основі аналізу їх ролей і місця в процесі навчання:

- Відображають соціальну значимість молодих громадян, готових брати участь у повсякденному житті.

- Будучи умовою реалізації особистісного сенсу учня в навчанні, засобом подолання відчуження від освіти;

- Ставити за мету реальний об'єкт навколишньої дійсності і комплексне застосування знань, умінь і методів діяльності;
- Для того щоб сформувати у студента досвід тематичної діяльності, це необхідно для формування його здібностей і практичної підготовки по відношенню до об'єкта дійсності в реальності;
- Стати частиною змісту різних навчальних предметів і напрямків освіти в якості метапредметного елемента змісту освіти;
- Вирішувати певні завдання, поєднуючи теоретичні знання з їх практичністю;
- Вони являють собою невід'ємну характеристику якості підготовки студентів і служать засобом організації комплексного особистісно і соціально значущого управління освітою. Комунікативна компетентність – здатність діяти в різноманітних ситуаціях мовного середовища, готовність особистості до реалізації вербальної взаємодії.

Розглядаючи різні аспекти вивчення складу комунікативних здібностей, визначальними є лінгвістичний, дискурсивний, практичний, стратегічний і соціокультурний компоненти.

Зміст, що забезпечує формування комунікативних здібностей, включає в себе:

1. Зв'язок мови і мови. Мова, монологічна мова (поєднання розповіді, міркування, пояснення, монологічного типу) та інтерактивна мова.
2. Мовна діяльність. Види мовної діяльності: читання, аудіювання, говоріння, письмо. Розуміти інформацію в тексті і передавати зміст. Виклад прочитаного або почутого (докладний, простий, вибіркового). Підготовка усних і письмових монологічних та інтерактивних висловлювань різних напрямків комунікації.
3. Текст. Текст як мовний продукт. Тема, мікротеми. Тип обробки тексту (загальний, оглядовий). Аналіз тексту.
4. Функціональні різновиди мови. Стиль мови, сфера застосування, жанр стилю.

Необхідність формування комунікативних і мовних навичок в початковій школі обумовлена вимогами державних освітніх стандартів початкової загальної освіти. До основних комунікативних навичок і мовним умінням, що становить зміст роботи з розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, відноситься вміння розкривати основні ідеї мови. Вміння підбирати матеріали для виступу; вміння систематизувати матеріали, зібрані для виступу; вміння створювати мова в певній складовій формі; вміння ясно і дохідливо висловлювати свої думки (з точки зору норм літературної мови).

Метою експериментально-пошукової роботи була апробація в ході експериментального навчання розробленого комплексу вправ, спрямованих на формування комунікативних та мовних навичок у другокурсників на уроках української мови. На першому етапі була проведена діагностика комунікативних і мовних навичок учнів, на другому етапі в навчальний процес був впроваджений ряд розроблених вправ, а на третьому етапі була проведена контрольна діагностика для виявлення досягнутого рівня комунікативних і мовних навичок.

На першому етапі були використані наступні технології: технологія «Рукавичка», спеціальні діагностичні завдання в рамках комплексної роботи. Результати дослідження довели, що вміння розкривати основні ідеї теми і висловлювання, будувати висловлювання в певній складовій формі, а також вміння правильно висловлювати свої ідеї (з точки зору норм літературної мови), точно і дохідливо сформовані недостатньо.

Розроблено комплекс вправ для підвищення рівня комунікативних і мовних навичок учнів. Комплекс включає в себе 3 групи вправ:

1. Вправи, спрямовані на формування вміння розкривати тему виступу і основні думки.
2. Вправи, спрямовані на формування вміння правильно висловлювати свої думки (з точки зору норм літературної мови).
3. Вправи, спрямовані на формування вміння складати висловлювання

в певній формі викладу.

Після відпрацювання комплексу вправ проводиться підсумкова комплексна робота, метою якої є перевірка комунікативних і мовних навичок з предметного матеріалу «Українська мова» результати повторної діагностики показують позитивну динаміку у формуванні комунікативних і мовних здібностей учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О. Психолінгвістичний аспект дослідження мовленнєвої діяльності і мовленнєвого спілкування. *Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів* : зб. наукових праць. Рівне, 2006. С. 45–49.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Либідь, 1991. 253 с.
3. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
4. Бадер В. І. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. *Початкова школа*. 2000. № 8. С. 41–44.
5. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 310 с.
6. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2005. №2. С. 5–9.
7. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
8. Вебінар «Storytelling – ефективний метод розвитку комунікативної компетентності сучасних учнів». URL : <https://naurok.com.ua/webinar/storytelling-efektivniy-metod-rozvitku-komunikativno-kompetentnosti-suchasnih-uchniv>.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / за ред. О. Г. Вирда. Київ, 2011. 112 с.
10. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
11. Вітюк В.В., Тарасюк Л.С. Комунікативна компетентність як важлива складова сучасної початкової освіти. *Українська педагогічна освіта в європейському часопросторі*: Матеріали Міжвузівської студентської науково-практичної конференції. Дубно : ДКРДГУ, 2014. С. 5-21.

12. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
13. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ : Либідь, 1993. 367 с.
14. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища шк., 1985. 360 с.
15. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики (виступ на засіданні круглого столу з проблеми методів навчання української мови). *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 2–6.
16. Граматика української мови у функціональному висвітленні / за ред. М. Степаненка. Полтава, 2000. 120 с.
17. Гудима Н. Інноваційні технології навчання української мови та читання в початковій школі : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. 248 с.
18. Гудима Н.В. Новий державний стандарт початкової освіти: формування комунікативних компетентностей молодших школярів. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи* : збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, К.І. Демчик, Н.В. Мелекєсцева. Київ : Міленіум, 2019. С. 45-50.
19. Гудима Н.В. Підготовка майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії вчителя і батьків з метою розвитку комунікативної компетентності молодших школярів. *Науково-методичний супровід професійної підготовки педагогічних та керівних кадрів для Нової української школи* (Електронне видання) / Л.В. Задорожна-Княгницька та ін.; за ред.. О.А. Голюк. Київ : Маріупольський державний університет, 2024. С. 183-208.

20. Гудима Н., Ковальчук О. Актуальні питання початкової освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 210 с.
21. Дерев'янка М. Л. Вивчення граматичного матеріалу як ефективний засіб удосконалення мовленнєвих умінь. *Зміст і технології шкільної освіти* : матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України. Ч. І. Київ : Педагогічна думка, 2005. С. 59–60.
22. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
23. Донченко Т. Урок мови і текст як дидактичний матеріал. *Урок української*. 2001. № 7. С. 33–35.
24. Єрмоленко С. Я. та ін. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
25. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
26. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. ст. 380).
27. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 31. ст. 226).
28. Зубков М. Г. Українська мова. Універсальний довідник. Харків : Школа, 2004. 496 с.
29. Іваниця Г. А. Букви-пазли. Наочно-дидактичний посібник для формування комунікативної компетентності молодших школярів. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 72 с.
30. Інноваційні освітні технології в Новій українській школі: монографія / за ред. проф. О. Б. Будник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 100 с.

31. Калмикова Л. Збагатити дитяче мовлення допоможуть словосполучення. *Дошк. виховання*. 2001. № 7. С. 12–15.
32. Карпалюк В. С., Мартіна О. В., Третяк Н. В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП Д.Г.Буйницький, 2011. 278 с.
33. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. Методика викладання української мови : навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. Тернопіль : Астон, 2008. 287 с.
34. Коваль Г. П., Суржук Т. Б. Методика викладання української мови : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 368 с.
35. Ковальчук О., Гудима Н., Мелекесцева Н. Інноваційна технологія case study як засіб реалізації діяльнісного підходу у формуванні соціальної і комунікативної компетентностей здобувачів початкової освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*: збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2023. Вип. 64 С. 94-103. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/35/29>
36. Костенко Т.М., Довгопола К.С. Нова українська школа: формування у молодших школярів навичок конструктивного спілкування : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 176 с.
37. Кочан І. Н., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавн. Центр ЛНУ, 2002. 249 с.
38. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Академія, 2001. 368 с.
39. Кратасюк Л. Розвиток комунікативних і мовних умінь. *Дивослово*. 2004. № 10. С. 25–31.
40. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови; вид. 2-е. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 303 с.

41. Ларіонова Н. Електронні освітні ігрові ресурси в освітньому процесі початкової школи : науково-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 96 с.
42. Лужецька Л. Вивчення елементів синтаксису в початковій школі: комунікативно-діяльнісний підхід. Соціокультурний аспект становлення мовної особистості. URL: file:///C:/Users/ADMINKA/Downloads/rsev_2018_2018_20.pdf.
43. Луцюк Л. Й. Курс «Розвиток творчості і фантазії». *Обдарована дитина*. 2009. №3. С. 18–22.
44. Машина З. Формування комунікативної компетентності учнів. *Початкова школа*. 2017. №9. С. 15–18.
45. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
46. Наумчук М. М., Будна Н. О. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів. Тернопіль : Богдан, 2004. 64 с.
47. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті. *Освіта України*. 2002. 23 квітня (№33). С. 4–6.
48. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник / Кірик М.Ю., Данилова Л.І. Львів : Світ, 2019. 136 с.
49. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / pid zag. red. Bibik N.M. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
50. Омельчук С. Комунікативно-функціональний підхід до вивчення синтаксису. *Дивослово*. 2007. № 1. С. 2–9.
51. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі. *Дивослово*. 2004. № 6. С. 8–11.
52. Павленко Л. П. Сучасний урок з розвитку зв'язного мовлення у 1-4кл. Харків : Основа, 2005. Ч. 1. 112 с.

53. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі / за наук. ред. Чабайовської М.І. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015. 188 с.

54. Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. №1. С. 15–20.

55. Пентилюк М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2009. №3. С. 8–10.

56. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

57. Передрій Г. Про цікаві завдання й ігрові форми роботи з української мови. *Дивослово*. 2005. № 1. С. 7–14.

58. Петрик О. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у мовно-мовленнєвій освіті молодших школярів. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 39–43.

59. Петрук О. Комунікативне спрямування у навчанні української мови у початкових класах шкіл з мовами викладання національних меншин. *Початкова школа*. 2012. № 10. С. 41–44.

60. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук. метод. посібн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

61. Пономарьова К. І. Нестандартні підсумкові завдання з української мови для 4 класу. *Початкова школа*. 2006. №5. С. 12–19.

62. Пономарьова К. Українська мова та читання. Підручник для 2 класу у 2 частинах. Частина 1. Київ : Оріон, 2019.

63. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

64. Пономарьова К. І., Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з української мови для

загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 4 клас. Київ : Центр навчально-методичної літератури, 2011. 80 с.

65. Порадник з питань організації освітнього процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти. Матеріали інструктивно-методичної наради «Початкова освіта в нових реаліях: досвід, ризики та перспективи». Ужгород, ЗІППО, 2022. 81 с.

66. Психолого-педагогічна діагностика школярів / упоряд. О.Л. Співак. Харків : Ранок, 2009. 160 с.

67. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : підручник. Київ : Вища школа, 2000. 356 с.

68. Ромашкіна Л. О. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. Рівне, РДГУ, 2003. С. 36–38.*

69. Савченко О. Я. Новий етап розвитку чотирирічної початкової школи. *Початкова школа. 2001. №1. С. 6–11.*

70. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академія, 2009. 360 с.

71. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.

72. Сучасна українська мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. Київ : Либідь, 2001. 400 с.

73. Творчі завдання для учнів початкових класів. Харків : Основа, 2004. 96 с.

74. Типові освітні програми для 1-4 класів НУІІ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

75. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. 2019 р. URL : <http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23-01-23-01-2019/>

76. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом Р.Б. Шияна. 2019 р. URL : <http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23-01-23-01-2019/>

77. Тлумачний словник лінгвістичних термінів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/87411843.pdf>.

78. Ушмарова В.В. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 68 с.

79. Федорчук В.В. Педагогічні технології в початковій школі. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко, 2014. 268 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/2085>

80. Федорчук В.В. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2019. 161 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/5927>

81. Шумілова І. Новітні технології викладання освітніх галузей у початковій школі : навчальний посібник. Київ, 2023. 248 с.